

## Процесуалната ефективност и личната сфера

Текст:  
д-р Младен  
Младенов



За да се развие по валиден начин един административен или съдебен процес, е необходимо да са спазени изискуемите от закона процесуални правила. Само при това условие може да се постигне една действителна процесуална ефективност, тоест – достигането на крайния резултат от съответния процес, който е предвиден в хипотезите на процесуалния и материалния закон и в целите им. Едно от тези правила е свързано с правото на защита на страната или на участника в процеса и се изразява в законосъобразното връчване на съобщения, книжа, призовки и други документи в съответното производство. От прегледа на действащите в момента в българското законодателство четири процесуални кодекса (Административно-процесуален кодекс, Граждански процесуален кодекс, Данъчно-осигурителен процесуален кодекс и Наказателно-процесуален кодекс) могат да се направят изводи, че от терминологична гледна точка няма съответствие относно материята на призоваванията и съобщенията, от инструментална гледна точка няма единен подход при извършването на тези процесуални действия, а от чисто рационална гледна точка законодателят неоправдано разширява или намалява възможностите за законосъобразното извършване на призовавания и съобщения в тези четири различни процесуални режима, сравнени един с друг.

В настоящата статия ще се използва общия термин съобщаване (връчване на съобщения), за да се избегнат терминологичните противоречия, и за да се постигне краткост на изказа. Тук естествено ще се имат предвид и връчването на различните

видове актове, призовки, документи и други книжа в съответния процес.

Процесуалната ефективност обаче може да влезе в сериозно противоречие с личната сфера на правните субекти, на които се връчват съобщенията в процеса. Без да навлизаме в теоритизиране и класифициране на съдържателната част на правото на зачитане на личния и семейния живот (чл. 8 от Конвенцията за защита на правата на човека и основните свободи), на зачитането на личния и семейния живот (чл. 7 от Хартата на основните права на Европейския съюз) и на неприкосновеността на личния живот на гражданите (чл. 32 от Конституцията на Република България), можем да дефинираме за целите на настоящето изложение, че личната сфера на правните субекти се изразява в тяхната пространствена, времева, междуличностна, социална, емоционална и интелектуална характеристика, която ги индивидуализира по неповторим начин и изразява тяхната независимост и свободна воля. Съвсем от друг характер са институционалните отношения на лицето с административни и съдебни органи, част от които се изразяват пряко в правилата на връчване на съобщения от страна на органа и неговата администрация на това лице. И трите горни правни режима предвиждат по един или друг начин почти абсолютна неприкосновеност на личната сфера, която може да бъде ограничавана само в някои случаи, изрично предвидени в закон (или чрез утвърдена съдебна практика). Най-детайлно тези ограничения са изброени в алинея втора на чл. 8 от Конвенцията за защита на правата на човека и основните свободи, която постановява, че намесата на държавните власти в ползването на това право е недопустима освен в случаите, предвидени в закона и необходими в едно демократично общество в интерес на националната и обществената сигурност или на икономическото благосъстояние на страната, за предотвратяване на безредици или престъпления, за защита на здравето

и морала или на правата и свободите на другите.

Нека разгледаме някои съвсем хипотетични ситуации (които условно ще наречем „казуси“), от които да направим опит да изведем съотношението на процесуалната ефективност при съобщаването, съотнесена към личната сфера на лицето, адресат на съобщението.

**Казус 1.** Според чл. 61, ал. 2 от АПК, съобщаването може да се извърши чрез устно уведомяване за съдържанието на акта. Да приемем, че втората предпоставка на законната разпоредба е изпълнена – това съобщаване е удостоверено с подпис на извършилото го длъжностно лице, което обаче не се е уверило в самоличността на лицето, което се е представило за адресат на акта и в случая само е дошло в администрацията, за да се позаинтересува от издадения акт или постановения отказ. По този начин друго лице, а не действително заинтересованото лице (адресат), би могло да е получило информация относно развитието на административния процес, който може да касае каквито и да е права, законни интереси или задължения на същинския адресат. В този случай очевидно не е налице постигане нито на процесуална ефективност, нито запазване на личната сфера на лицето (след като друго лице има достъп до неговите дела).

**Казус 2.** В първата алинея на горечитирания текст на чл. 61 от АПК е отразено, че административният акт, съответно отказът да се издаде акт, се съобщава в тридневен срок от издаването му на всички заинтересовани лица, включително на тези, които не са участвали в производството. Да приемем, че административният орган неправилно е преценил кръга на заинтересованите лица и е уведомил лица, които не са засегнати пряко или косвено от административното производство, т.е. нямат правен интерес от него. По този начин нито е постигната процесуалната ефективност (защото трябва да се изпрати съобщение на действително заинте-

ресованите лица), но е и нарушена тяхната лична сфера, доколкото информация за личните им дела е станала достояние на други лица, които биха могли да злоупотребят с тази информация (да я затаят или да я използват срещу лицето или само в своя полза).

**Казус 3.** Разпоредбата на чл. 29, ал. 9 от ДОПК предвижда, че съобщението може да се връчи и на всяко друго място, когато се получава лично от лицето или от негов представител. Да си представим, че органът по приходите или друг служител (връчители) извършват връчването на съобщението на собственик на известно търговско дружество на международна икономическа конференция, в която той е поканен за участие. В този случай, въпреки аргументите за „икономическото благосъстояние на страната“ по смисъла на чл. 8, ал. 2 от горещитираната Конвенция, е налице явно противоречие между процесуалната ефективност и личната сфера на лицето в частта, засягаща професионалната му репутация и добро име.

**Казус 4.** При действието на горещитираната разпоредба от ДОПК връчването се извършва на сватбено тържество, на което лицето присъства в качеството на родител на единият от двамата съпрузи. Органът по приходите има данни за мястото и часа на сключването на брака пред лицето по гражданско състояние и връчва съобщението преди влизането на участниците в сватбената церемония в ритуалната зала. Тази изобретателност и информираност на органа по приходите категорично може да се приеме за процесуална ефективност, но никой не може да прогнозира последиците от нея за изхода от брачния ритуал, нито за отношенията между семействата на двамата встъпващи в брак (или отказали встъпване в брак) впоследствие, което е категорично накърняване на личната сфера на всички участващи в тази церемония.

**Казус 5.** Разпоредбата на чл. 49 от ГПК постановява, че място на връчване е жилището, вилата, местоработата, местослуженето, седалището, мястото за осъществяване на стопанска дейност или друго място, което се обитава от адресата, както и всяко друго място, на което адресатът може да бъде намерен.

Да си представим, че служителят на съда, който извършва връчването, е запознат, че два пъти в седмицата в определени часове адресатът се занимава със своето хоби – народни танци, провеждани в читалище или клуб за танци. Използвайки тази информация, служителят връчва съобщението, прекъсвайки хорото. Налице е процесуална ефективност, но също така е нарушена личната сфера на лицето до степен, до която то може вече да не е желано от другите лица, занимаващи се с това хоби. Нещо повече, тяхната лична сфера е накърнена в същия този момент на връчването, доколкото е налице рязка промяна в емоционалното им състояние, предизвикана от прекъсването на тяхното занимание.

**Казус 6.** Горната разпоредба на ГПК може да бъде приложена например и при знанието, че лицето участва в телевизионни предавания.

При предаване на живо, служителят на съда връчва съобщението за бракоразводно дело на лицето, което е състезател в телевизионно шоу, при което регламентът класира съответните участия на базата на телефонни обаждания или SMS от телевизионната публика. Явно, процесуалната ефективност може да се види от цялата аудитория на предаването (включително и от административния ръководител на връчителя), но личната сфера на адресата е накърнена до такава степен, че не само всички зрители са запознати с подробности от семейния му живот, но има голяма опасност той да не получи тяхната подкрепа в телевизионното състезание именно поради тази причина.

**Казус 7.** Разпоредбата на чл. 178, ал. 4 от НПК предвижда, че на служители и работници връчването може да стане чрез работодателя или негов служител, натоварен да приема

**Горна Баня**  
www.gornabania.com

**Водата за вашия офис!**

София 1373, ж.к. Овча Купел, ул. Месечинка 8  
тел./ факс: (02) 955 73 93, за поръчка на галони: 0888 73 69 31  
e-mail: office@gornabania.com

▶ книжа. Нека си представим, че работодателят лично приеме призовката, в която негов работник или служител е призован от орган на досъдебното производство или от съда (без значение в какво процесуално качество). Във времена на финансова криза и на оптимизиране на персонала, работодателят само запитва юриконсулт или адвокат „за какво се отнася съответният член от Наказателния кодекс, отразен в призовката“. С почти пълна увереност може да се предположи, че процесуалната ефективност ще бъде постигната (работодателят ще връчи призовката на своя работник или служител), но заедно с това най-вероятно ще връчи и заповедта за прекратяване на трудовото (или приравненото на него правоотношение) със същото лице, без да се съобрази с правилото, че всеки е невинен до доказване на противното.

**Казус 8.** Текстът на чл. 180, ал. 2 от НПК е в смисъл, че когато лицето отсъства, призовките, съобщенията и книгата се връчват на пълнолетен член на семейството му, а ако няма пълнолетен член на семейството - на домоуправителя или портиера, както и на съквартирант или съсед, когато поеме задължение да ги предаде. Ако подобна хипотеза на връчване се случи в студентско общежитие и съквартирантът, приел призовката, е студент по право (и адресатът е такъв), можем да си представим какви изводи би направил за призованото лице с оглед на формално посочената в призовката разпоредба на Наказателния кодекс, а случаят би бил още по-утежен, ако връчването се извърши, докато е налице студентско събиране в стаята на съквартирантите. Тук само можем да се надяваме, че принципът „невинен до доказване на противното“ ще съумее да запази предишното отношение на приелия призовката към адресата ѝ, както и че няма да е налице разгласяване на факта на призоваване. Процесуална ефективност и тук би била налице, но личната сфера на призованото лице е накарнена не само с оглед на приятелските отношения, но и на бъдещата репутация на адресата в правните среди (независимо от неговата евентуална пълна невинност по случая, по който е призован).

Ако отново се спрем на чл. 8 от цитираната Конвенция, можем да обосновем законосъобразността на всички тези случаи с намесата на държавните власти в личната сфера

на лицето, защото тези процесуални способности за връчване на съобщения очевидно са предвидени в закона и са необходими в едно демократично общество в интерес на националната и обществената сигурност или на икономическото благосъстояние на страната, за предотвратяване на безредици или престъпления, за защита на здравето и морала или на правата и свободите на другите. Нещо повече, формално мислещите юристи биха изтъкнали само един-единствен аргумент, а именно – че тези способности за връчване са изрично предвидени в закона, следователно – няма място за преценка при използването им.

Това обаче не е точно така. Във всички правови и демократични държави (а Република България е именно такава държава) действа принципът на пропорционалност. Най-общо казано, той изисква съпоставимост между правните средства и действително постигнатата цел на закона. От всички горепосочени процесуални кодекси единствено АПК изрично провежда изискването за пропорционалност, като терминът на кодекса за този принцип е „съразмерност“. По много ясен начин, разпоредбата на чл. 6, ал. 1 от АПК постановява, че административните органи упражняват правомощията си по разумен начин, добросъвестно и справедливо.

Този процесуален принцип обаче се прилага не само в административното производство, но и в данъчно-осигурителното, в гражданското и в наказателното производство. Аргументите за този извод са няколко. На първо място, АПК е най-новият от четирите процесуални кодекса и той е пряко свързан с приемането на Република България в Европейския съюз. По този начин той изцяло се съобразява с принципите, познати в цялото европейско правно пространство. Принципът за съразмерност е един от фундаменталните ценности от този характер. На второ място, АПК извежда този принцип, който макар и интуитивно да е подразбиран и преди този кодекс от българските юристи, не бе изведен по такъв категоричен начин. Не на последно място връчителите (призовкарите) по гражданските и по наказателните дела, макар да са служители на съдебната система, извършват едно чисто административно процесуално действие и те действат като администрация за целите на връчването на съобщения, а самият ДОПК дефини-

ра уредения в него процес като административен процес. Оттук следва, че субсидиарното приложение на принципа за съразмерност, уреден в общия административен процес, трябва да бъде прилаган и в данъчно-осигурителния, и в гражданския, и в наказателния процес, поне относно връчването на съобщения, призовки, книжа и други документи.

Най-важният въпрос обаче е как може да бъде спазван този принцип при хипотезите на връчване. Разумният начин изисква да са използвани всички възможни основни средства за връчване (най-често – лично на лицето на неговия постоянен адрес). Добросъвестността изисква при връчването да не се нарушава личната сфера на лицето повече, отколкото е необходимо за целите на връчването. Справедливостта изисква да се пристъпи към изключенията за връчване, само когато лицето е толкова недобросъвестно в своето поведение (например – не се намира на адреса на кореспонденция), че да се пристъпи към други законово уредени способности за връчване, дори и да се засегне неминуемо в някаква степен личната сфера на лицето.

Описаните по-горе казуси умишлено бяха поднесени по интригуващ и леко парадоксален начин. Българската юриспруденция е голям длъжник на обществото с нейния леко скучноват и силно формален стил на изразяване и на тълкуване на правните норми. Нейно все още неизпълнено задължение е да повиши правната култура на обществото и да го запознае с основните права и задължения на гражданите и с правомощията на органите на държавната власт и техните администрации. Една от пресечните точки на сблъсък между процесуалната ефективност на органите на държавна власт и личната сфера на гражданите е именно процедурата по съобщаване и връчване на актове, призовки, книжа и документи. За да не се ангажира юридическата отговорност на органите на държавна власт и техните администрации при нарушаване на личната сфера на лицето, адресат на съобщението (несъразмерно упражняване на правомощия), или пък при липса на процесуална ефективност (неизпълнение на служебни задължения, произтичащи от съответния процес) единственият приложим критерий при тези случаи е принципът на съразмерност. ■